

ТЕХНОЛОГІЇ МЕДИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ

УДК 903:61(477.83)"13"

DOI <https://doi.org/10.32782/umv-2024.2.11>

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗНАРЯДДЯ, ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РІВНЯ МЕДИЧНОГО РЕМЕСЛА З АРХЕОЛОГІЧНИХ РОЗКОПОК НА ГОРОДИЩІ ЛІТОПИСНОГО УГРОВСЬКА (XIII СТОЛІТТЯ)

Мазурик Ю.М.

член Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, археолог
<https://orcid.org/0009-0002-1422-3611>

Розглядаються деякі індивідуальні знахідки з археологічних розкопок городища літописного Угровська (XIII століття), робиться спроба інтерпретувати їх як спеціалізовані знаряддя, що мають стосунок до медичного ремесла. Це дозволяє гіпотетично вважати, що такий інвентар належав фахівцям (ченцям чи лікарям), які спеціалізувалися в широкому спектрі медичних і гігієнічних послуг. На основі археологічних артефактів XIII століття з'являється можливість уперше говорити про ранню місцеву традицію медичної справи. Що також засвідчує високий рівень медичної культури в угровському монастирі святого Даниїла (Стовпника).

Ключові слова: Угровськ, XIII століття, археологія, медичні знаряддя, монастир, середньовічна медицина.

Історія Угровська охоплює майже все XIII ст., у літописі сім разів згадується місто [8, с. 370, 375, 379, 385, 386, 418, 427]. Ця кількість повідомлень вказує на помітну роль міста в житті Південно-Західної Русі (рис. 1). Воно також було релігійним і церковним центром краю. Тут до переведення в Холм розміщувався осідок єпископа Іоасафа (1223, 1237 рр.). У місті ще існував монастир Даниїла (Стовпника), який також формував його інфраструктуру як «церковного центру» (1267 р.).

Рис. 1. Місто Угровськ на карті «Східна Європа до кінця XIII ст.» (за Л. Махновцем)

Біля с. Новоугрузьке Любомльського району розташоване городище XII–XIII ст., урочище «Церковка», залишки літописного Угровська. Протягом 1996, 1997 і 1999 рр. на території городища було проведено археологічні розкопки спільною експедицією Волинського й Любомльського краєзнавчих музеїв. У процесі досліджень культурного шару виявлено речовий матеріал, представлений артефактами

з кераміки, кольорового та чорного металу, скла, дерева тощо. Колекція артефактів із розкопок є типовою для періоду Волинсько-Галицького князівства. Серед численного речового матеріалу зафіксовано декілька предметів, що виділяються із загалу артефактів раннього Середньовіччя. Стаття присвячена визначенню датування і призначення колекції знахідок, що свідчать про найбільш ранню волинську медичну справу. Треба відзначити, що давньоруські медичні інструменти належать до числа досить рідких знахідок, з огляду на те, що медичне лікування – це не «масове» ремесло, тому годі сподіватися на численні археологічні артефакти.

У новій науковій літературі спеціальних робіт, присвячених вивченню давньоруських медичних інструментів, дуже мало. Для порівняння ми також берем античні медичні інструменти, з посиланням на те, що наприкінці XIX ст. фахівці зробили цікаве зауваження, а саме, що більшість античних хірургічних інструментів за формою і призначенням мало чим відрізнялася від хірургічних інструментів їхнього часу. Античні медичні інструменти належать до числа рідких знахідок, але відомі цілі комплекси таких інструментів, серед яких найбільш застосованими були ножі, щипці, пінцети, гачки, припалювачі, голки тощо [18, с. 148].

У збереженні традицій античної медицини, як відзначають дослідники, відіграла важливу роль візантійська культура. Також велика роль Візантійської імперії в передачі античного спадку у країни як Сходу, так і Європи, зокрема в Київську Русь.

Ми робимо спробу розглянути індивідуальні знахідки з археологічних розкопок городища літописного Угровська, які інтерпретуються як спеціалізовані знаряддя, що стосуються медичного ремесла.

Хірургічний ніж (лат. *scalpellum*)

Ніж із довгою ручкою. Ручка становить дві треті загальної довжини ножа (рис. 2 і 3): загальна довжина ножа становить 21,0 см, довжина ручки – 13,8 см. Максимальна ширина леза – 2,4 см, товщина – приблизно 0,3 см, у перетині трикутної форми. Робоча частина леза злегка відігнута в бік, імовірно, деформована в давнину. На кінці леза ближче до спинки міститься заклепка квадратної форми. Кінець леза, імовірно, обламане. Спинка леза пряма й переходить в ручку, а з боку леза перехід до ручки виражений уступом. Ручка в перетині напівкруглої форми розмірами 0,5 x 0,6 см, кінцева частина має долотоподібну форму, у цій частині розташований отвір діаметром у 0,2 см [11, с. 215–217].

Рис. 2. Фото. Хірургічний ніж

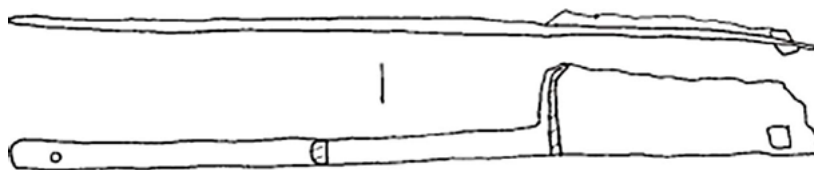

Рис. 3. Малюнок. Хірургічний ніж

За пропорціями найближчими аналогіями можуть бути медичні інструменти середньовічної Англії [21, с. 77] (рис. 4) та інструменти з історичного музею в Будапешті [22, с. 549] (рис. 5). Також із колекції античних ножів [18, с. 148] відомі з довгою тонкою ручкою і невеликим плоским лезом. З усіх медичних інструментів хірургічний ніж є найбільш необхідним у наборі інструментів лікаря. Вони застосовувалися в медичній справі для нанесення легких надрізів або ж для використання в дуже тонких операціях, іноді вони мали деталі, які могли слугувати підсобними інструментами під час операцій. Ще античні лікарі намагались не застосовувати великої кількості інструментів для операцій. Можливо, цим зумовлено той факт, що деякі інструменти могли виконувати по дві-три функції [18, с. 157].

Переклад з англ.:

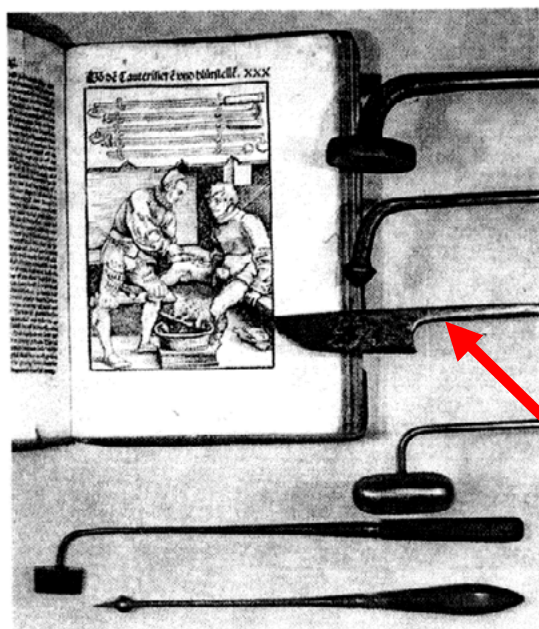
англійський художник приблизно 1200 р. показує хірурга, який вирізає поліп із носа, водночас хворий тримає миску, щоб зловити кров.

An English artist around 1200 shows a surgeon cutting out a nasal polyp while the patient holds a bowl to catch the blood.

Рис. 4. Хірургічний ніж із літописного Угровська. Порівняння із західноєвропейськими інструментами, середньовічної Англії. Рисунок із книги: *Cambridge illustrated history. Medicine* / edited by Roy Porter. Cambridge University Press, 1996. P. 77

886

886 Selection of medical cauterizing instruments used

Рис. 5. Хірургічний ніж із літописного Угровська. Порівняння із західноєвропейськими інструментами. Рисунок із книги: *Medicine. An illustrated History*. New York : Harry N. Abrams, inc., publishers. P. 549. Медичні інструменти від кінця середньовіччя до поч. XIX ст. Історичний музей, Будапешт

Також за своєю будовою ніж з Угровська дуже близький до сучасного хірургічного ножа. Широке лезо – принцип скальпеля, за такої будови хірургові легше контролювати напрямок розтину. Довга ручка, у дві третини довжини ножа, вважається необхідною в сучасному медичному інструменті для збереження двох точок фіксації в руці хірурга.

Довгу ручку з наскрізним отвором у кінцевій частині можна розглядати як інструмент для проведення лігатури. Тобто наскрізний отвір міг призначатись для протягування через нього нитки, яку за допомогою стрижня, у разі потреби, можна було подавати, наприклад, під кровоносну судину. Ниткою зав'язати навколо судини з метою зупинки кровотечі.

Також довгу ручку можна розглядати як зонд, що використовується під час огляду рани, для ревізії тканин поблизу життєво важливих органів.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна припустити, що ніж із літописного Угровська міг використовуватися як медичний інструмент, виконувати функції хірургічного ножа (лат. *scalpellum*) + інструмента для проведення лігатури (середньовічн. лат. *ligature*) + зонда (фр. *sonde*) (рис. 6).

Рис. 6. Функції хірургічного ножа

Медицина часів Київської Русі мала кілька напрямів, зокрема процвітала хірургія, як найважливіша галузь практичного лікування. Це було зумовлене частими війнами й побутовими травмами [14, с. 19]. Хірургія в давньоруських писемних джерелах була відома під назвою «резання», хірург – «резалника». В інших джерелах уживалися терміни «рукоделие», «рукодетел». Оскільки професіональним атрибутом «резалника» уважалося залізо, хірургія ще мала назву «железной хитрости» (майстерність, мистецтво, наука). «Прикуту», «снасть» (хірургічний інструментарій) становили ніж, «бриць» (бритва), кроїло, пилка, рама, сверло, тесло, набір кровопускання – «прогон», «ражнь», «бодець», різні «железца кровопустыня». Рани зашивали суровими конопляними нитками [3, с. 195].

Медичний гачок (лат. *hamulus*)

Знахідка у формі довгого стрижня розміром 22,7 x 0,5 x 0,5 см. Один його кінець ледь помітно розплющений там, де розташований отвір діаметром 0,1 см, другий кінець обламаний, там простежується невеликий вигин стрижня, судячи з аналогій, очевидно, тут був втрачений нижній кінець гачка (рис. 7 і 8). Не виключено, що ця знахідка могла використовуватися як медичний інструмент, тобто медичний гачок. Він міг служити для розширення ран, піднімання кровеносних судин, видалення сторонніх тіл тощо [19, с. 67]. Довгу ручку з наскрізним отвором у кінцевій частині можна розглядати як інструмент для проведення лігатури. Тобто наскрізний отвір міг призначатись для протягування через нього нитки, яку за допомогою стрижня, у разі потреби, можна було подавати, наприклад, під кровеносну судину. Ниткою зав'язати навколо судини з метою зупинки кровотечі. Також довгу ручку можна розглядати як зонд, що використовується під час огляду рани, для ревізії тканин поблизу життєво важливих органів.

Рис. 7. Фото. Медичний гачок

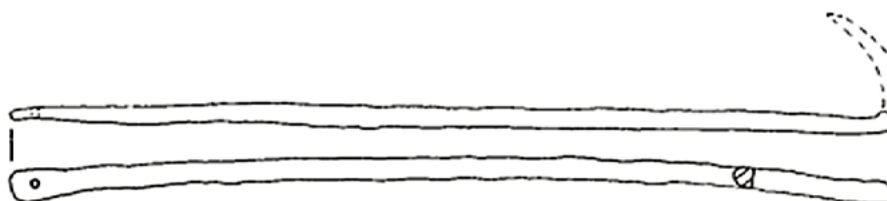

Рис. 8. Малюнок. Медичний гачок

Отже, виходячи з вищесказаного, можна припустити, що знахідка як медичний інструмент могла виконувати функції медичного гачка (лат. *hamulus*) + інструмента для проведення лігатури (середньовічн. лат. *ligature*) + зонда (фр. *sonde*) (рис. 9).

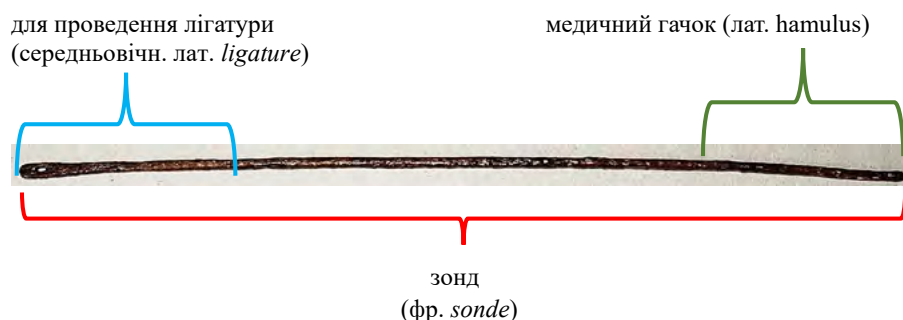

Рис. 9. Функції медичного гачка

Бритва з металевою ручкою, викуваною разом із клинком (рис. 10 і 11). Розміром 8,1 x 1,8–2,1 x 0,1 см. Лезо та ручка частково об'єднані. Лезо в перетині трикутної форми, ручка прямокутної. Лезо від ручки злегка розширюється, перехід від нього до ручки виражений уступом із боку леза. Спинка клинка пряма, ручка відігнута вище від спинки.

Рис. 10. Фото. Бритва з металевою ручкою

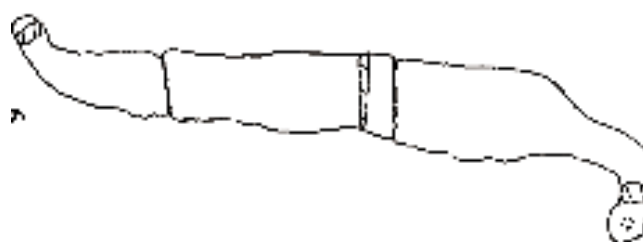

Рис. 11. Малюнок. Бритва з металевою ручкою

Бритва з металевим черешком, викуваним разом із клинком (рис. 12 і 13). Розміри становлять 12,5 x 1,8 x 0,1 см. Лезо в перетині трикутної форми, черешок прямокутної. Лезо від черешка злегка звужується, перехід від нього до ручки виражений уступом з боку леза і спинки. Черешок відігнутий нижче за лезо під прямим кутом, кінцева частина, де розташований наскрізний отвір, трохи розширена. Спинка клинка в основному пряма, лише носова частина відігнута вище спинки, не загострена, що було зумовлено вимогами техніки безпеки. Судячи з форми бритви, вона кріпилась на шарнірі до футляра. Такі бритви з футляром також відомі з розкопок літописного Дорогобужа X–XIII ст. [15, с. 197].

Ці дві бритви (*бритва* давньоруськ. *бричь*) ми теж відносимо до медичних інструментів, оскільки відомо, що в середньовіччі вони входили до набору інструментів цирульників. Перші писемні згадки про цехи цирульників в Україні відносять до кінця XIV ст. [4, с. 149], тому на цей час ми не можемо стверджувати, яка ж в Угровську домінувала медицина: монастирська чи світська.

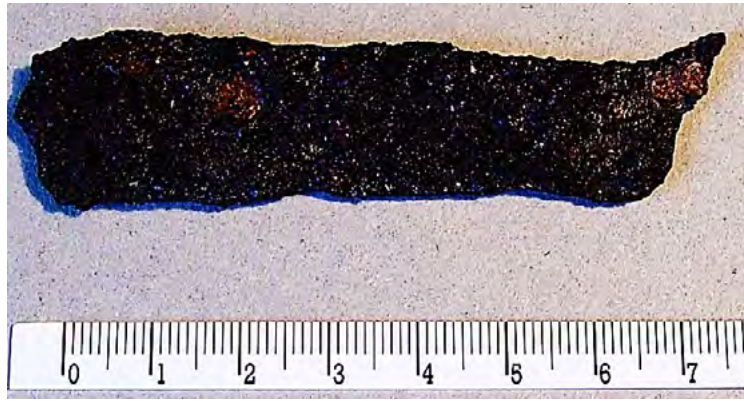

Рис. 12. Фото. Бритва з металевим черешком

Рис. 13. Малюнок. Бритва з металевим черешком

Цирульники надавали окремі види хірургічної допомоги: лікували рани, переломи кісток, вправляли вивихи, робили деякі операції, ампутації кінцівок тощо. Вони також виготовляли мазі, пластирі, порошки, видаляли зуби, пускали кров, ставили банки й виконували обов'язки перукарів, зокрема з гоління обличчя в чоловіків [7, с. 3683]. Отже, ці знахідки можуть свідчити про те, що гоління в чоловічого населення Угровська того часу набуло естетичного характеру.

Фрагмент шарнірних ножиць

Фрагмент шарнірних ножиць (одна половина) загальною довжиною 9,0 см, лезо завдовжки 6,5 см, максимальна ширина – 1,3 см (рис. 14 і 15). Лезо в перетині трикутної форми, посередині, біля ручки, є шарнір. Ножиці могли використовуватися за різними призначеннями, але, виходячи з контексту археологічної колекції, вони могли використовуватися в тогочасній медичній справі.

Рис. 14. Фото. Фрагмент шарнірних ножиць (одна половина)

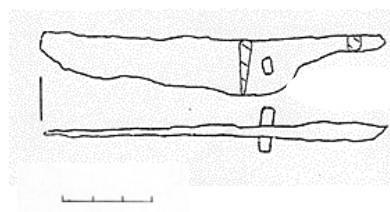

Рис. 15. Малюнок. Фрагмент шарнірних ножиць (одна половина)

Треба зазначити, що зображення подібної бритви на шарнірі з футляром та шарнірні ножиці відомі ще на печатці Київського цеху цирульників (1820 р.), що вказує на дуже давню традицію (рис. 16) використання такого набору інструментів особами, що надавали визначені види медичної допомоги [4, с. 151].

Фрагмент стінки кровососної банки (лат. *cucurbitula*)

Фрагмент стінки скляного посуду темного кольору (рис. 17). Прямої аналогії знахідки нам на цей час віднайти не вдалось. Унаслідок проведення графічної реконструкції (рис. 18) вдалось з'ясувати, що дана посудина, імовірно, мала опукле дно і коротку шийку. Розміри посудини: максимальний діаметр – приблизно 3,7 см, висота – 4,0 см, максимальна товщина стінки – 0,6 см. За формою ця посудина

схожа на сучасну медичну банку [12, с. 238–241]. Отже, виходячи із цього, ми можемо розглянути дану знахідку в комплексі археологічної колекції як виріб, який міг використовуватися в медичній справі.

Для порівняння ми беремо античні медичні інструменти, до числа яких належать кровососні банки (*cucurbitula*). Медичні банки вироблялися із бронзи й рогу. Бронзові банки майже всі мають форму усіченого конуса, із широким отвором знизу. Форма конуса могла варіюватися: бути більш витягнутою або більш округлою. Деякі банки в нижній частині мали по краю обідок, що запобігало травмуванню шкіри під час використання. Рогові банки за формою нагадували ріг і мали два отвори: один – широкий знизу, другий – маленький зверху. І в першому й у другому типі банок під час використання створювався безповітряний простір, тільки у бронзових банках це досягалось шляхом поміщення в неї підпаленого гнота, а з рогової банки повітря витягувалось ротом, через невеликий отвір зверху, який потім заліплювали воском.

Отже, банки використовувалися для створення в них безповітряного простору. Це досягалось шляхом поміщення в середину банки підпаленого гнота. Такі кровососні банки ставилися на шкіру, на якій був надріз. Вони застосовувалися тоді, коли стан хворого не дозволяв зробити кровопускання з вени. Ці ж банки могли використовуватися для лікування наривів; спосіб використання був такий самий [18, с. 159].

Печатка Київського цеху
хірургів із зображенням бритви,
ножиць, гребінця з косою, банки
з п'якою та зубних шпиль.
(Київський історичний музей).

Рис. 16.

Рис. 17. Фото.
Фрагмент стінки кровососної банки

Рис. 18. Малюнок.
Графічна реконструкція
кровососної банки

Вотивна підвіска у формі стилізованого серця

Непрямим свідченням про медичну справу може бути підвіска, кована, овальної форми, нижня частина втрачена. Розміри: 4,0 x 3,0 x 0,1 см. У верхній частині – кругла дужка. Лицева частина трохи випукла, на ній розташовані сім аморфних отворів різних розмірів, імовірно, для вставок; також простежується орнаментация – чотири паралельні риски та шестипроменева зірка, інтерпретація яких ще не визначена (рис. 19 і 20).

Рис. 19. Фото. Вотивна підвіска
у формі стилізованого серця

Рис. 20. Малюнок. Вотивна підвіска
у формі стилізованого серця

Подібні підвіски (у формі стилізованого серця) відомі з колекції вотивних предметів, які приносили колишні хворі в дар монастирям [16, с. 5].

Фрагмент виробу, виготовлений із вулканічної породи – пемзи, має пінистий, губчатий склад, темного кольору. Розміри: 6,7 x 6,0–4,8 x 1,8 см. Уся маса пемзи, подібно губці, пронизана порами неправильної форми (рис. 21 і 22). Найбільш вірогідним місцем видобутку такого каменя могла бути Закарпатська область, що вказує на торговельні зв'язки з даним регіоном. Фрагмент виробу у плані прямокутної форми із заокругленими кутами, у перетині еліпсоподібної. Судячи з форми знахідки, вона в давнину була розламана по середині, тобто половина її втрачена. Виріб міг використовуватись як абразив, застосування якого могло бути досить широким. Зокрема, у давнину міг виконувати функції стирачки, тобто канцелярського виробу для видалення написів чорнилом із поверхонь для письма (пергамент тощо). Але в контексті археологічної колекції найбільш вірогідно міг застосовуватися як гігієнічний засіб для механічного видалення ороговілих і затверділих ділянок шкіри, переважно на підйошвах ніг. Таку процедуру зручно було проводити під час відвідування бані [10, с. 168–170]. У давньоруські часи миття в сільських і міських банях широко застосовувалося у побуті населення [1, с. 133–134, 239; 4, с. 141; 5, с. 196].

Рис. 21. Фото. Фрагмент виробу, виготовлений із вулканічної породи – пемзи

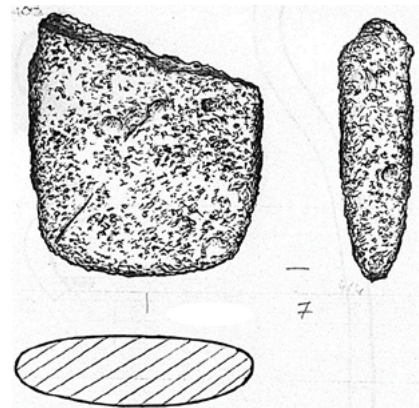

Рис. 22. Малюнок. Фрагмент виробу, виготовлений із вулканічної породи – пемзи

Баня була здавна відома слов'янам, наприклад, у договорі, укладеному в 907 р. між Візантією і Русю, зокрема, були надані значні привілеї руським купцям. Серед них дозвіл проживати в передмісті Константинополя (у монастирі при церкві св. Мамонта (св. Маманта)) і користуватися банею [17, с. 26]. Разом із християнством, яке прийшло на Русь із Візантійської імперії, було успадковано високі духовно-моральні цінності, що виявилися в милосерді, співчутті, у служінні ближньому. З'явившись у нашій вітчизні, християнство взяло справу лікування під свою безпосередню опіку. Монастирська медицина була організатором перших на Русі лікарень. Окрім цього, монастирі часто будували бані не тільки на своєму дворі, але й у багатьох пунктах на торгових і «богомольних» шляхах, якими йшли паломники [2, с. 53]. При монастирях і храмах споруджували будинки, де мандрівникам забезпечувалися харчування, нічліг [20, с. 157], а також можливість відвідати баню. Виявлений фрагмент виробу з пемзи свідчить як про високий рівень гігієни давнього населення цього регіону, так і про одну з функцій, лікувальну справу, якою опікувався монастир св. Даниїла (Стовпника) літописного міста Угровська.

Отже, судячи з того, що вищезгадана колекція знахідок медичного інвентарю була виявлена в розкопці, в одному культурному горизонті, який датується другою половиною XIII ст., на глибині 0,4–0,6 м, концентрувалися вони порівняно компактно, на площі приблизно в 16 кв. м. Це дозволяє нам гіпотетично вважати, що інвентар належав фахівцеві (лікарю чи ченцю) або групі фахівців (лікарям чи ченцям), які спеціалізувались у широкому спектрі медичних і гігієнічних послуг. На основі археологічних артефактів появляється можливість вперше говорити про ранню місцеву традицію медичної справи. А також це доводить високий рівень медичної культури в монастирі святого Даниїла (Стовпника).

У Давній Русі культурними центрами, осередками знань були монастирі, що створювалися на взірць грецьких. На той час монастирі були своєрідними академіями, де концентрувалися основні кадри інтелігенції, медичної також. Монастирі були організаторами перших на Русі лікарень. Жоден монастир на Русі не будувався без «шпитальних палат». Монастирські лікарні перетворювались на військові шпиталі під час воєнних дій, облоги міст, та карантинні лікарні – під час епідемій [6, с. 15–18]

Треба відзначити, що в Західній Європі з XI ст. виникають перші університети, зазвичай із медичними факультетами. Зокрема, у XIII ст. налічується 10 університетів із медичними факультетами (рис. 23). Наприклад, у місті Салерно (Італія) ще приблизно в IX ст. виникла медична школа – як центр підготовки лікарів у середньовічній Європі. У 1213 р. Салернська медична школа була перетворена на університет. Це був не просто центр медичної освіти, а школа практичного лікування (рис. 24), у якій, окрім терапії, розвивали хірургію. У цій установі Роланд Пармський приблизно в 1230 р. написав коментар до “*Practica chirurgiae*” («Практика хірургії») свого вчителя. Його коментар, відомий як «Роландіна», став стандартним підручником з хірургії на Заході на наступні три століття. На одній із мініатюр цього підручника зображена сцена оперування хворого, звернемо увагу, що хірург тримає в руці ніж, за пропорціями дуже подібний до угровської знахідки (рис. 25). На нашу думку, це дозволяє стверджувати, що угровський скальпель, а також увесь вищезгаданий комплекс спеціалізованих знарядь [13, с. 78–84], вказують на їхню включеність у широкий європейський контекст медичного ремесла.

Название университета	Страна	Год основания
Болонский	Италия	1158
Оксфордский	Англия	1170
Кембриджский	Англия	1209
Салернский	Италия	Официально –1213 г., фактически с IX в.
Парижский	Франция	1215
Саламанкский	Испания	1218
Падуанский	Италия	1221
Севильский	Испания	1254
Монпельесский	Франция	1289
Лиссабонский	Португалия	1290
Алькальский	Испания	1293
Пампьерский	Франция	1295
Леридский	Испания	1300
Римский	Италия	1303
Орлеанский	Франция	1306
Перуджийский	Португалия	1308

Рис. 23. Список перших університетів Західної Європи з медичними факультетами

Рис. 24. Гравюра XI–XII ст., де зображено лікарів і пацієнтів Салернської школи

Рис. 25. Мініатюра, зображена сцена оперування хворого, у руці хірург тримає ніж, що за пропорціями дуже подібний до угровської знахідки. Підручник з хірургії, відомий як «Роландіна», приблизно 1230 р.

Отже, літописне місто Угровськ можна вважати одним із великих центрів медичної культури в давньоруські часи. Виявлений медичний інвентар свідчить про високий рівень розвитку давньоруської медицини на теренах нашого краю, на рівні тогочасних європейських досягнень [9, с. 449–456]. Подальші археологічні дослідження дозволять розширити джерельну базу цієї маловивченої теми.

Література

1. Богоявленский Н.А. Древнерусское врачевание XI–XVII вв. Источники для изучения истории русской медицины. Москва, 1960.
2. Богоявленский Н.А. Медицина у первоселов русского Севера. Очерки из истории санитарного быта и народного врачевания XI–XVII вв. Ленинград, 1966.
3. Большая медицинская энциклопедия. Москва, 1980. Т. 14.
4. Верхратський С.А. Історія медицини. Київ, 1964.
5. Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. Київ, 1991.
6. Горелова Л.Є. Монастирська медицина Русі. *Аганім* : український історико-медичний журнал. 1996. № 4.
7. Енциклопедія українознавства. Т. 10. Львів, 2000.
8. Літопис Руський / за Іпатським списком перекл. Леонід Махновець. Київ, 1989.
9. Мазурик Ю.М. Давньоруські медичні інструменти з розкопок монастиря св. Даниїла (Стовпника) у літописному Угровську. *Україна в Центрально-Східній Європі: з найдавніших часів до кінця XVIII ст.* : збірка наукових праць. Вип. 5 / Ін-т історії України НАН України. Київ : Видавництво Інституту історії України, 2005.
10. Мазурик Ю.М. Фрагмент виробу з пемзи з археологічних розкопок літописного Угровська, урочище «Церковка». *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський в історії Волині та України* : науковий збірник. Вип. 20 : матеріали XX Волинської обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, 28 жовтня 2006 р. Луцьк, 2006.
11. Мазурик Ю.М. До питання інтерпретації функціонального використання ножа з довгою ручкою з археологічних розкопок літописного Угровська. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина в історії України, Волині та Полісся* : науковий збірник. Вип. 21 : матеріали XXI Волинської обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, 17 листопада 2006 р. Луцьк, 2006.
12. Мазурик Ю.М. До питання інтерпретації фрагмента скляної посудини з опуклим дном з археологічних розкопок літописного Угровська. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: роде наш красний* : науковий збірник. Вип. 24 : матеріали III Волинської обласної науково-етнографічної конференції, 14–15 червня 2007 р. Луцьк, 2007.
13. Мазурик Ю.М. Колекція медичних інструментів з археологічних розкопок монастиря Даниїла (Стовпника) у літописному Угровську (XIII ст.). *Волинський колекціонер : альманах* : науково-популярне видання. Луцьк, 2023. № 6.

14. Можаровська Т. Лікували і князів, і бідаків. *Azanim* : український історико-медичний журнал. 1996. № 4.
15. Прищепя Б.А., Нікольченко Ю.М. Літописний Дорогобуж у період Київської Русі. Рівне, 1996.
16. Путівник. Музей медицини Української РСР. Київ, 1984.
17. Толочко П.П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. Киев, 1987.
18. Финогенова С.И. Античные медицинские инструменты. *Советская археология*. 1967. № 1.
19. Хомчик М.А. Хірургічні інструменти з Ольвії. *Археологія*. 1991. № 3.
20. Яшаева Т.Ю. Средневековый Херсонес как центр малого паломничества. *Православные древности Таврии* : сборник материалов по церковной археологии. Киев, 2002.
21. Cambridge illustrated history Medicine edited by Roy Porter. Cambridge University Press, 1996.
22. Medicine. An illustrated History. New York : Harry N. Abrams, inc., publishers, 1978.

SPECIALIZED INSTRUMENTS AS A REFLECTION OF THE LEVEL OF MEDICAL CRAFT BASED ON ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE FORTIFIED SETTLEMENT OF HISTORICAL UHROVO (13TH CENTURY)

Mazuryk Yu.M.

Volyn Regional Organization of the National Union of Local Historians of Ukraine

Some individual finds from the archaeological excavations of the fortified settlement of historical Uhrovo (13th century) are considered, with an attempt to interpret them as specialized tools related to the medical craft. This allows for the hypothesis that such equipment may have belonged to specialists (monks or physicians) who were engaged in a wide range of medical and hygienic services. Based on the 13th-century archaeological artifacts, it becomes possible for the first time to speak of an early local tradition of medical practice. These findings also attest to the high level of medical culture at the Uhrovo Monastery of Saint Daniel the Stylite.

Key words: Uhrovo, 13th century, archaeology, medical tools, monastery, medieval medicine.